PROLOOG

Op de velden van Senlac

Op een zeer regenachtige dag in februari stond ik op de modderige bodem van Senlac, een paar kilometer ten noorden van Hastings in Zuid-Engeland. Boven de horizon broeide een onweer, een straal zonlicht schoot onder de wolken vandaan en streek een zacht, geel licht over de muren van Battle Abbey. Bomen staken donker af tegen de glooiing aan de overzijde van een ondiepe vallei.

De atmosfeer was dramatisch toen ik de helling afliep, de holte van een slagveld in. Hier, precies op deze plek, vulden bijna 950 jaar geleden geschreeuw en gehuil, gevloek en doodskreten de lucht. Gekletter van ijzer op ijzer, gebrul van commandanten, het hinniken van paarden.

Natuurlijk, dit was een normale middeleeuwse veldslag geweest, tussen twee pretendenten voor één troon. De wereldgeschiedenis veranderde er niet door en wat de onmiddellijke aanleiding hiervoor ook is geweest, het belang van deze slag – maar niet de mythe – is allang verdampt in het verleden. Desondanks overviel me toen ik daar op een winternamiddag in het gras tussen druipende bomen stond een betovering. Ik onderging wat Johan Huizinga een 'historische sensatie' noemde: de verandering die de slag in *mijn* leven zou hebben betekend wanneer *ik* een veldslag had gewonnen, *deze* veldslag. Ik onderging fysiek en mentaal dezelfde sensatie die het hart van de Veroveraar moet hebben gevuld, staand tussen de talloze lichamen, hier en daar nog een bewegende arm, een zacht gekreun, en verder stilte.

Hoe kon het dat ik zo'n bloedige droom had? Hoe kon ik, een decente vrouw van middelbare leeftijd, dat meest *machismo* gevoel begrijpen: triomferen op het slagveld? Eigenlijk was het niet de victorie die mij in de ban had, maar het intense gevoel dat de Veroveraar moet hebben gehad toen hij besefte wat er gebeurd was. De scheut adrenaline die hij moet hebben gevoeld toen tot hem doordrong hoeveel mogelijkheden er nu voor hem openlagen.

Wat bewoog deze man en wie was hij?

De donkere wolken, de lage zon, de 'majesteit' als personificatie van de ruïne van de abdij en het drama van alle verloren levens kwamen samen daar in de vallei en ik deed mezelf plechtig de belofte een biografie te schrijven over Willem, in welke richting die ook zou gaan. Ik wilde deze buitengewone, maar niet noodzakelijkerwijs sympathieke, man volgen waar hij ook maar ging, al zijn stappen nalopen, in zijn sporen staan. Ik wilde de stenen van zijn forten aanraken, bidden voor de altaren van zijn kerken, tussen de muren van zijn geboorteplaats staan en verdriet voelen op de oevers van de bloedige rivieren.

Afbeelding 1 Senlac Hill, de locatie van de slag bij Hastings

De glooiende heuvels van Senlac Hill, nabij Hastings, herbergen de sporen van een van de meest beslissende veldslagen in de Engelse geschiedenis: de Slag bij Hastings in 1066. Op deze plek vochten de troepen van Willem de Veroveraar en koning Harold II van Engeland een bloedige strijd uit die het lot van Engeland voor eeuwen zou veranderen. De sfeer van dit landschap, met zijn rustige heuvels en weidse velden, contrasteert scherp met de gewelddadige gebeurtenissen die hier bijna duizend jaar geleden plaatsvonden. Senlac Hill staat symbool voor het einde van het Angelsaksische tijdperk en het begin van de Normandische heerschappij over Engeland. Foto: Ealdgyth, 2010.

Wat mij dreef was geen heldenverering, maar nieuwsgierigheid en de plotselinge sensatie van het begrijpen wat er gebeurd was. De Normandische invasie in het jaar 1066 is één van de meest bekende episodes in de Engelse geschiedenis, een open wond, de laatste keer dat de eilanden werden belegerd en overwonnen.

Heroïsme is de sleutel tot veel gebeurtenissen en verklaart de centrale plek die de slachting van Hastings, hoewel een vlekje in de wereldgeschiedenis en overschat door eurocentrisme, nog steeds inneemt in het collectieve geheugen van de Engelsen. De loop van de Europese geschiedenis veranderde nauwelijks door de invasie. Op de lange termijn werd Engeland niet Frans bezit maar herwon de *Englishness*. De continentale manier van leven beïnvloedde de elites op de eilanden enige generaties, maar maakte van Engeland niet een geïntegreerd deel van het Europese vasteland.

Vanwaar dan toch die fixatie op een invasie die lang geleden plaatsvond? In een interessant hoofdstuk over Engelands verleden blaast Michael Wood nieuw leven in de mythe van het

gesymboliseerd in het langharige *Gaulisme,* een vonk van minachting voor het decadente leven aan de andere kant van het Kanaal tonend[13]. Niet alles is sindsdien veranderd.

Deze man werd Harolds spirituele voorbeeld. Dat hoeft geen verbazing te wekken, omdat Wulfstan uiteindelijk zijn geestelijke diensten aan vier koningen aanbood: Eadward, Harold, Willem I en Rufus, de tweede zoon van de Veroveraar. In alle stormen rondom de Kerk van die dagen bleef hij onwankelbaar, als een rots in de branding, een vrome kluizenaar, een verscheurd tussen de wereldse corruptie van de mijter en de jeukende stof van de ruwe, wollen mantel.

De bouw en de wijding van Harolds monumentale abdij te Waltham was de bijdrage van de earl aan de onsterfelijkheid, maar niemand kwam op het idee hem vanwege deze reden heilig te verklaren, zoals wel gebeurde met Eadward en zijn West Minster. Ook Harold ging de geschiedenis niet in als een groot ondersteuner van de Kerk, maar hij was zonder twijfel een vroom man en hij wist de band met de clerus te waarderen en te gebruiken.

Harold en Tostig, een broeder-affaire

'De heilige eiken van het koninkrijk. Twee Hercules,
deze twee broers geboren uit een land van wolken
overtreffen alle Engelsen wanneer in vrede verenigd
en als een juk werd het gewicht van de hemel
gedragen door Atlas hier en Hermes daar
zodat de hemel niet op de aarde stort en alles verdwijnt
zo waren deze engelachtige Engelsen in verenigde kracht
en in eendracht bewaken ze de Engelse grenzen.'

Tot 1065 was dat precies wat ze deden. Deze jubelzang is terug te vinden in de Vita Edwardi[14], en er is weinig twijfel dat dit de algemene opvatting vertolkte en de bewondering – of de vrees – van de andere edelen voor deze twee knappe en sterke jongemannen weergaf. Maar de idylle zou verdampen. Dit tragische en enerverende deel van de geschiedenis begint – waarom is er nooit een speelfilm gemaakt over de familie? – met een bijna ongeloofwaardig incident aan het hof van Tostig in 1063. Kroniekschrijver Henry of Huntingdon, die een deel van de Anglo-Saxon Chronicles gebruikte[15], laat als enige zijn lezers in verbijstering achter met zijn vreemde en bloedige verhaal dat, wanneer het waar is, aantoont dat Tostig dezelfde maniakale inslag had als zijn overleden broer Swegen.

Harold, die alleen zijn broers superieur was omdat de koning hem die autoriteit verleende, gaf Tostig opdracht een ontvangst met een koninklijk banket voor te bereiden, een normale procedure. Kennelijk overvallen door een plotselinge of lang opgekropte vlaag van jaloezie, besloot de earl op zijn eigen wijze te gehoorzamen. 'Hij hakte alle ledematen van Harolds boodschappers af en stopte een menselijk been, een hoofd of een arm, in de kruiken met wijn, bier, kruidenbitter, kersensap en cider. Daarna stuurde hij een boodschap aan de koning dat, wanneer die zou komen, hij voldoende gezouten voedsel zou aantreffen ...' Dit was het werk van een sadist, een idioot, een psychopaat.

Afbeelding 10 Harold en Tostig Godwineson

Harold Godwineson (links), earl van Wessex en latere koning van Engeland, en Tostig Godwineson (rechts), earl van Northumbria. Harold, bekend als 'het gelaat van een leeuw', speelde een cruciale rol in de Normandische verovering van Engeland, terwijl Tostigs harde bewind en conflict met de lokale thegns leidden tot zijn ballingschap in 1065. Illustratie: Chris van Hinsbergen, 2026.

Waarom zou Tostig in hemelsnaam zoiets doen? Wat viel er voor hem te winnen met een dergelijk gestoord gedrag? Huntingdon was de enige die getuigde van deze anekdote en zijn verhaal is omgeven met twijfels. Niet alleen omdat het uniek is, maar ook omdat het niet past in Tostigs eerdere gedrag en al helemaal niet in zijn belang was. Henry of Huntingdon zag in de jaren voor de verovering een periode van diepe achteruitgang en beschouwde de Normandische invasie als een straf daarvoor. Tostigs gemarineerde menselijke ledematen zouden kunnen gelden als een stralend voorbeeld van een dergelijk verval. Zelfs zonder dit voorval kwam Tostigs bewind in Northumbria onder grote druk van de plaatselijke thegns te staan. In de eerste plaats was daar het steeds sluimerende ongenoegen over zijn benoeming en het uitrangeren van de families van Siward en Leofric, de natuurlijke erfgenamen van de titels; het werd beschouwd als een flagrante inbreuk op een lange traditie. Ten tweede bestond daar het aloude vooroordeel over de verwijfde cultuur van het zuiden als contrast met de sterke mannelijkheid van de noorderling. Tostig werd gezien als een exponent van deze slappe en decadente cultuur; er manifesteerde zich zelfs een kleine vonk van het oude Vikingmachismo.

Dan was er ook nog de wijze waarop Tostig meende het verkeer in zijn earldom te moeten regelen en de rebelse geest terug in de fles te stoppen. Om zijn autoriteit af te dwingen, heerste hij met ijzeren vuist, zonder veel begrip te hebben voor regionale gevoeligheden. Men moet toegeven dat hij inderdaad wist te bereiken dat er een zekere rust terugkeerde, zij het dat de prijs daarvoor onderdrukking of zelfs terreur was. Het snoeien van oude privileges was daar een natuurlijk onderdeel van. In dat opzicht bewees hij een nuttig en bekwaam gouverneur in naam van zijn koning te zijn, maar tezelfdertijd werd hij meer en meer gehaat door de thegns van Northumbria. 'Minds' had hij wellicht onder controle, 'hearts' zeker niet.

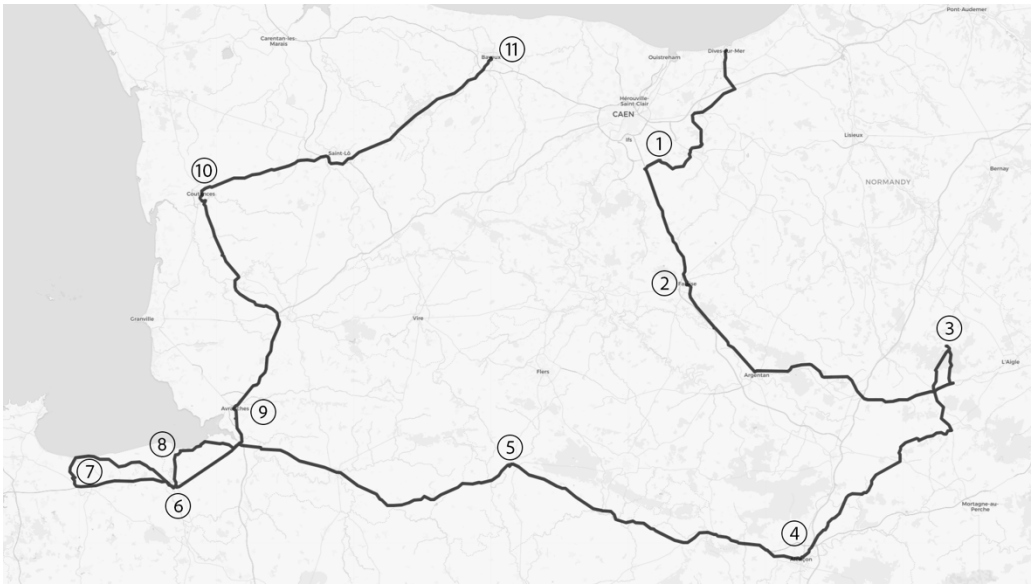
De groten van het earldom tolereerden Tostig tien jaar lang en mogelijk was zijn gedrag die eerste jaren ook veel gematigder dan later, toen zijn acties in Wales hem het zelfvertrouwen hadden gegeven om het op te nemen tegen zijn broer Harold en zelfs tegen zijn koning.

Wat de redenen ook geweest zijn, in 1065 was de maat voor de thegns vol en besloten ze het recht in eigen hand te nemen en te rebelleren. Deze rebellie concentreerde zich rond twee jongemannen, Morkere en Eadwine, zoons van Ælfgar, earls van Mercia, en kleinzoons van Leofric, twee exponenten van northerness. Het meest interessante aspect van deze opstand was de intrige die erachter stak. De Vita suggereerde dat Harold de hand had in de val van zijn broer, wat volgens de chroniqueur 'de hemel verbiede'[16]. Nog sterker was de verdenking dat het één en ander was klaargemaakt in de kookpotten van koningin Eadgyð[17]. Dit lijkt echter in alle opzichten onwaarschijnlijk, omdat ze zeer op haar jongere broer was gesteld en ze geen redenen had zijn val te veroorzaken.

De opstand in het noorden 'schokte de fundamenten van de gevestigde orde en betekende een knauw in de persoonlijke vrede van de koning'. Wat had Harold te winnen bij het vertrek van zijn jongere broer en wapenbroeder? Ook hier zijn twijfels op hun plaats. Ze vormden een uitstekend team in dienst van Eadward, maar de problemen die Tostig veroorzaakte konden een bedreiging zijn voor de stabiliteit van heel het koninkrijk. Zowel Tostig als de koning die hem in zijn hart droeg, werden geconfronteerd met een afschuwelijk dilemma. Hem de hand boven het hoofd houden zou een zeer hoge prijs vragen, maar anderzijds was het toegeven aan rebellie voor de koning, voor élke koning, een nachtmerrie, en een recept voor meer problemen.

Voor Harold was de keuze nog veel moeilijker. Wanneer hij zijn broer zou laten vallen, zou dat binnen de familie als verraad worden geïnterpreteerd en zijn reputatie grote schade toebrengen. En dan waren er natuurlijk ook nog de persoonlijke gevoelens en de waarschijnlijke liefde voor zijn broer die in de weg stonden. Maar als hij op die gronden de orders van de koning zou negeren, waren de rapen ook gaar. En dan zouden zijn gedroomde kansen op de troon misschien definitief verdampen. Tostig werd en wordt contemporain, door het merendeel van de historici, uiteindelijk verantwoordelijk gehouden voor de ontstane problemen. Niettemin deed deze earl precies wat de koning hem opdroeg: rust scheppen langs de grenzen met Schotland en Northumbria onder koninklijke controle brengen. Het was ook hierom dat Eadward geen andere keuze bleef dan de rebellen te

Route 2: Neder-Normandië

Komend van Dives-sur-Mer volg de D400 en kruis de snelweg A13. Ga rechtsaf op de D675 naar Caen. In Troarn linksaf op de D37 naar Moult. In Moult volg de D80 naar Conteville. Sla in Conteville rechtsaf naar Garcelles-Secqueville. Bij dit nietige dorpje bevindt zich het slagveld van Val-ès-Dune. Dives-sur-Mer - Val-ès-Dunes: 35 km.

1. Val-ès-Dunes

Hier, in een golvend landschap dat zich uitstrekt onder de koepels van de hoge luchten, vond in 1047 een enigszins chaotische veldslag plaats die Willem introduceerde in de wereld van het krijgsgeweld, zij het dat hij zich nog wel in de schaduw van zijn leenheer koning Henri bevond. De hertogelijke tegenstanders werden hier verslagen en de jonge hertog – hij was negentien – leerde er de geur van stof, ijzer en bloed te waarderen.

Val is geen dorp of een stadje, maar een ondiepe vallei niet ver ten zuidoosten van Caen. Hier, te midden van de landerijen, moet men proberen zich er een voorstelling van te maken hoe vanuit alle vier windstreken – hier komen vijf wegen samen – de vijanden van de jonge hertog toestroomden en hoe Willem met zijn getrouwen en Henri met zijn troepen de rebellen vervolgens van zich afsloegen. Raoul de Tesson kwam vanuit het noorden, Guy de Brionne vanuit het zuiden en andere revolterende magnaten uit andere richtingen. Ze dropen uiteindelijk allen af. De triomf van de Frans-Normandische alliantie was compleet, zij het voorlopig. Het was de eerste en de laatste keer dat Henri 'de kastelenbedwinger' en de hertog van Normandië zij aan zij vochten.

Midden in de wei staat een klein monumentje, dat ontroert door zijn bescheidenheid, ter herinnering aan de slag die Willem lanceerde in de wereld van de volwassenen en waar hij de eerste stappen zette naar een leven dat ervoor zorgde dat hij de bijnaam de Veroveraar kreeg.

Ga in Secqueville linksaf de D41 op, die naar de N158 leidt. Sla hier linksaf naar het zuiden, naar Falaise. Val-ès-Dunes - Falaise: 30 km.

2. Falaise

Dit stadje, prachtig gelegen in de holte van een heuvelachtig landschap, is de geboorteplaats van een Veroveraar. Hier bracht hij zijn prilste jeugd door. *Chateau de Falaise* is het hart van deze plaats, waar Herlève, de moeder van Willem, de aandacht van Robert trok toen hij haar zag poedelen in het heldere water van de beek onder de kasteelmuren. Als door de bliksem getroffen door liefde, of door lust, vol hormonen, onrustig en ongeduldig, liet hij haar vader weten dat hij haar begeerde. Opvallend genoeg liet de verstandige man de keuze aan zijn dochter.

De donjon van het kasteel is van de twaalfde eeuw. 'Het raam waardoor Robert zijn toekomstige lief zag' is dus apocrief en dat geldt ook voor de kamer waar Willem zijn eerste kreetjes slaakte.

De zogenoemde *fontaine d'Arlette,* die de toeristenindustrie later uitvond, is even onzinnig. Maar wat maakt het uit wanneer men door de ramen van het kasteel naar de beek met het sprankelende water kijkt of omhoog ziet naar de machtige muren van de sterkte? In de *Chapel Saint Prix* staan gebeiteld in de muur de namen van alle 315 wapenbroeders die de Veroveraar vergezelden naar Hastings en verder.

Het is mogelijk – en aan te bevelen – door het kasteel te zwerven en de paarden van de fantasie de sporen te geven wanneer men door de ruimtes en over het binnenplein dwaalt. In Falaise bevindt zich een geïdealiseerd *ruiterstandbeeld* van de Veroveraar op de Place Guillaume le Conquérant; enige gelijkenis met de originele krijger is ver te zoeken. Het is een typisch moderne manier om aan te kijken tegen middeleeuwse helden, maar het is een mooie fantasie; Willem op zijn vurig ros met de wapperende banier in de hand.

Tijdens de gevechten van 1944 ontsnapte het kasteel aan de bommenregen die zoveel moois in Normandië voorgoed naar de vergetelheid hielp.

Het is nu tijd dieper het Normandische landschap binnen te trekken en het land van de bocages, *het coulissenlandschap, te ontdekken in al zijn groene schoonheid. Verlaat Falaise via de D658 en rijd in zuidoostelijke richting, naar Argentan. Na die stad rijd verder in dezelfde richting over de D926, tot het dubbeldorp Sainte-Gauburge-Sainte-Colombe. Draai hier linksaf op de D31 naar Saint-Évroult Notre-Dame-du-Bois. Falaise - St. Évroult: 70 km.*

3. Saint-Évroult Notre-Dame-du-Bois

Niet ver van de plek in centraal Normandië waar de rivier de Charentonne ontsprong, werd ergens in de zesde eeuw dit Huis gesticht. Ten gevolge van oorlogen ging het in de tiende eeuw ten onder. Een eeuw later herrees het in grootse glorie, als centrum van studie en onderwijs in het hertogdom. Bij de *kerk* staat een *sculptuur* van de kroniekschrijver Orderic